

DE VOGELVEERZWAM

Lieuwe Calsbeek

In de tweede week van januari 2004 vond ik de Vogelveerzwam (*Onygena corvina*) in het bosgebied tussen Katlijk en Mildam. Het was een toevalstreffer, maar wel een paddestoel waarvan je hoopt deze ooit een keer te zullen vinden. Bij een diagonale oversteek van een boskavel op weg naar de fiets, viel mijn oog op een donkergrijs en vormloos kluitje met iets 'wittigs' er aan. Het bleek een braakbal van een uil te zijn, waaruit een twintigtal minuscule paddestoeltjes groeiden. Zonder enige emotie nam ik het in de hand. Het had enige tijd nodig voordat ik mij ervan bewust werd dat het hier om een Vogelveerzwam ging, wat tot een forse adrenalinestoot leidde.

De Vogelveerzwam

Deze zakjeszwam (of ascomyceet) komt matig algemeen voor in Nederland volgens het Overzicht van de Paddestoelen in Nederland (Arnolds et al. 1995). In 1947 meldde Maas Geesteranus dat er nog maar drie vondsten geregistreerd stonden voor Nederland.

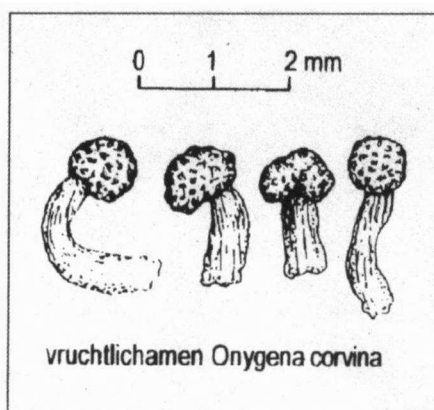
De Vogelveerzwam is 'saprotroof', wat betekent dat deze dood organische materiaal recyclet. De zwam groeit op keratiniek substraat en is vaak op plukplaatjes van roofvogels te vinden. Het substraat is meestal een braakbal van een uil of vogelveren en haarballen van zoogdieren. Wol is ook geen ongewoon substraat (zie o.a. Breitenbach & Kränzlin 1984, Keizer 1989, Keizer 1992).

De zwammen komen in allerlei biotopen voor. Uit onderstaand overzicht blijkt dat de Vogelveerzwam tegenwoordig in het gehele land voorkomt en er goed vertegenwoordigd is.

Een volgroeid vruchtlichaam bestaat uit een kleine gesteelde zwam met een bolvormig, fertiel bovendeel van 1-3 mm (zie figuur 1) waarvan de kleur in de tijd verandert van witgeel naar geelbruin. Bij rijpheid kan men het fijn wrattige buitenomhulsel (het 'peridium') er als een schilletje af halen, waarbij de bruine sporen-massa vrijkomt. De witachtige steel is gewoonlijk 1,5-3,0 mm lang en 0,6-2,0 mm in doorsnede.

Vruchtlichamen die vanuit het donker naar het licht groeien hebben vaak langere stelen dan paddestoeltjes die zich in het volle daglicht ontwikkelen, soms tot 13 of zelfs 25 mm.

De sporenzakjes ('asci') zijn bolrond, dunwandig en 9-14 μm in diameter. In

Figuur 1. Vruchtlichamen van de Vogelveerzwam.

de asci worden acht gladde bleekgele sporen gevormd met een grootte van 5-8 x 2-3 μm . De sporen hebben een cilindrisch tot ellipsiodisch uiterlijk en bevatten twee oliedruppels.

De vorm van het vruchtlichaam lijkt op een miniatuur stuifzwam en werd in de 18^e eeuw ook als zodanig beschreven. Persoon (1799) ontdekte echter dat de-

ze Lycoperdon (stuifzwam) niet een basidiomycete (steeltjeszwam) was, maar een ascomycete op een steeltje, waarvoor hij toen het geslacht *Onygena* heeft opgesteld.

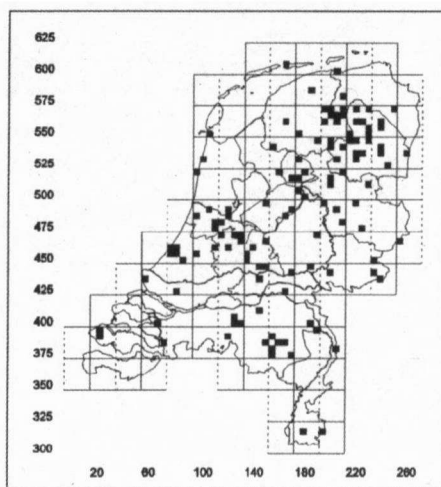
Verwante soorten

In de ons omringende landen komt de Hoefzwam *Onygena equina* voor, die daar algemeen is. Deze soort is in alles iets groter dan de Vogelveerzwam, ook in de sporen (7,5 - 9,5 x 4-5 μm). De Hoefzwam groeit op hoorn en hoeven van koeien, paarden en schapen. Vreemd genoeg is de Hoefzwam in Nederland nog niet gevonden. Vooral in de buurt van hoefsmiden zou dat zeker tot de mogelijkheden behoren volgens Samson en Van der Aa (1973) die uitgebreid onderzoek gedaan hebben aan het geslacht *Onygena*.

Navraag hoe het verzorgen van het vee in de verschillende bedrijfstakken tegenwoordig in z'n werk gaat, leverde onderstaande informatie op.

1. De kans dat de Hoefzwam zich vestigt op fragmenten van paardenhoeven is op dit moment nog steeds reëel, vooral als het beslaan van de paarden bij de paardenhouder plaatsvindt. De hoeffragmenten worden meestal op de mestvaalt gooid en kunnen dan bij het wegwerken van de mest over het weiland of anders als potentieel substraat dienen. Bij het beslaan van de paarden bij de hoefsmid thuis verdwijnen de hoeffragmenten in de groene container.

2. De Hoefzwam kan zich op de hoeven van schapen manifesteren indien de schapen in het veld geknipt worden.

Figuur 2. Overzicht van de verspreiding van de Vogelveerzwam in Nederland.

3. De hoeffragmenten van koeien gaan in de gierput en worden voor het injecteren van het weiland tweemaal versnipperd zodat daar nauwelijks nog iets van overblijft. Het voorkomen op koeienhoorn is minimaal omdat de groeiknoppen van de hoorns bij kalves van zes weken oud worden weggebrand en er geen hoorns gevormd worden.

Opmerkelijk is dat in Band I van Pilze der Schweiz (Breitenbach & Kränzlin 1984) het verschil in substraat als ken-

merkend onderscheid tussen de Vogelveer- en Hoefzwam wordt gebruikt. Dat is strijdig met de vondst van Sjoerd en Ineke Greydanus die in 1994 een Vogelveerzwam in een dennenbos (Duurswoude) aantreffen op resten van een hoef, waarschijnlijk van een Ree. De grootte en vorm van de sporen waren bij microscopisch onderzoek overduidelijk.

In België komt nog een derde soort voor, namelijk *Onygena caprina*, die on-

gesteelde vruchtlichamen bezit die ook op hoeven voorkomen.

De afgelopen drie jaar zijn in Fryslân vier waarnemingen gedaan van de Vogelveerzwam. Daar zijn verder geen conclusies aan te ontleen, hoogstwaarschijnlijk berust dit op toeval. Gericht zoeken is niet aan de orde bij deze soort, hoewel roestplekken van uilen mogelijk kansen bieden.

Literatuur

- ARNOLDS E., TH.W. KUYPER & M.E. NOORDELOOS 1995. Overzicht van de Paddestoelen in Nederland. Nederlandse Mycologische Vereniging, Krips Repro, Meppel.
- BREITENBACH J. & F. KRÄNZLIN 1984. Pilze der Schweiz. Band I: Ascomyceten. Luzern Verlag Mykologia.
- GREYDANUS S. & I. GREYDANUS-KLOMP 1994. Coolia 37: 115-116.
- KEIZER G.J. 1989. De Vogelveerzwam op een ongewoon substraat. Coolia 32: 30.
- KEIZER G.J. 1992. De Vogelveerzwam. Natura 89: 192.
- KEIZER G.J. 1997. Paddestoelenencyclopedie. Productions, Lisse.
- PERSOON C.B. 1799. Observationes mycologicae II. Lipsiae. 106 pp. in Samson R.H. & H.A. van der Aa (1973).
- SAMSON R.A. & H.A. VAN DER AA 1973. Het ascomycetengeslacht *Onygena*. Coolia 16 (1-2).

Dit artikel is eerder gepubliceerd in het jaarverslag van de Paddestoelen Werkgroep Friesland (jaargang 2003).

Lieuwe Calsbeek, Feanborch 9, 8403 BJ Jonkerslân, tel.: 0513-462885, e-mail: calsbeek.jonk@planet.nl.